પ્રાસ્તાવિક વાત...

અલ્લાહ તઆલા તેના પ્યારા હબીબ ﷺ ના સદકામાં ઉલમાએ એહલે સુન્નતની ઉમ્રમાં, ઈલ્મમાં, તંદુરસ્તીમાં બરકત આપે અને તાદેર તેઓનો સાયો આપણા ઉપર રાખે. દરેક દૌરમાં ઉલમાએ કિરામે ઉમ્મતે મુસ્લિમાને ગુમરાહીઓથી તથા ગુંચવણોમાં અટવાતી રોકવા જે તે સમયે ઉપસ્થિત થતા મસ્અલાઓની કુર્આન, હદીષ, ઉલમાના અકવાલ તથા કિયાસ (શરઈ દલીલો) થકી ભરપુર કોશિશો કરી છે. આજે પણ અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! એ જ ઉલમાની જમાઅત કૌમને ભટકવાથી બચાવી રહી છે. કાશ ! કે મુસલમાનો તેમની કદર કરે તેમની કદરને સમજે.

મુંબઈ ખાતે "સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી"ના આયોજન હેઠળ "જામિઆ અશ્રફિયા-મુબારકપુર" થકી જમા. અવ્વલ ૧૮, ૧૯, ૨૦ હિ.સ. ૧૪૨૬ (૨૯, ૩૦, ૩૧ જુલાઈ–૨૦૦૫)ના દિવસોમાં અહલે સુન્નતના મહાન ઉલમા તથા મુફતીઓએ ફિકહી સેમીનારમાં એકત્ર થઈને ઉમ્મતના પાંચ સળગતા પ્રશ્નો હલ કર્યા તેના ફૈંસલાઓ નીચેના લખાણમાં વાંચો અને ફયુઝયાબ થાવ. આ સેમીનારમાં હાજર તો ઘણા ઉલમા હતા એમાંથી અમુક ટોચની હસ્તીઓનાં નામો આ પ્રમાણે છે :–

- તાજુશ્શરીઅહ **હઝરત અલ્લામા મુફતી અખ્તર રઝાખાં અઝહરી**–બરેલી શરીફ (હઝરત પોતાની બીમાર સ્થિતિ તેમજ સમયના અભાવે શરીક ન થઈ શક્યા. હઝરત અલ્લામા મુફતી કાઝી અબ્દુર્રહીમ સાહબ સાથે આપનો મકાલો મળ્યો.)

- **હઝરત અલ્લામા મુફતી કાઝી અબ્દુર્રહીમ સાહબ**–*મુફતી મર્કઝી દારુલ ઈફતા–બરેલી શરીફ*
- **અઝીઝે મિલ્લત હઝરત અલ્લામા અબ્દુલ હફીઝ સાહબ** *સરપરસ્ત મજલિસે શરઈ વ સરબરાહે આ'લા જામિઆ અશ્રફિયા*
- **ઉમ્દતુલ મુહક્કિકીન હઝરત અલ્લામા મુહમ્મદ અહમદ મિસ્બાહી**–*શૈખુલ જામિઆ વ સદર મજલિસે શરઈ જામિઆ અશ્રફિયા*
- **હઝરત અલ્લામા અબ્દુલ્લાહખાં અઝીઝી મિસ્બાહી** *શૈખુલ કુર્આન અલ્ જામિઅતુલ ઈસ્લામિયા–રોનાહી, જિ. ફૈઝાબાદ*
- **મુહક્કિકે મસાઈલે જદીદા હઝરત અલ્લામા મુફતી નિઝામુદ્દીન રઝવી**–*સદર મુફતી જામિઆ અશ્રફિયા–મુબારકપુર*
- **હઝરત અલ્લામા ખ્વાજા મુઝફફર હુસૈન રઝવી** *શૈખુલ હદીષ દારુલ ઉલૂમ નૂરુલ હક્ક ચિરા મુહમ્મદપુર–ફૈઝાબાદ*
- **હઝરત અલ્લામા અબ્દુશ્શકૂર મિસ્બાહી**–*શૈખુલ હદીષ જામિઆ અશ્રફિયા મુબારકપુર*
- **હઝરત અલ્લામા મુફતી મુહમ્મદ ઐયૂબ નઈમી**–*મુફતી જામિઆ નઈમિયા–મુરાદાબાદ*
- **હઝરત અલ્લામા મુફતી શબ્બીર હસન રઝવી**–*મુફતી વ શૈખુલ હદીષ જામિઆ ઈસ્લામિયા રોનાહી*
- **હઝરત અલ્લામા મૌલાના મુફતી મુહમ્મદ મતીઉર્રહમાન સાહબ**–*કેરાલા*

ઉપરાંત ઘણા બાવકાર મુફતીઓ આલિમો હાજર રહ્યા હતા.

પટેલ શબ્બીર અલી રઝવી દયાદરવી

–તંત્રી : બરકાતે ખ્વાજા (માસિક)

بسم الله الرحمن الرحيم

હિ.સ. ૧૪૨૫ના રજબ દરમ્યાન હિંદ તથા પાક.ના દોઢસોથી અધિક ઉલમાએ કિરામ તથા મહાન ફકીહોની ખિદમતમાં ૧૧મા ફિક્હી સેમિનારના માટે નીચે પ્રમાણેના વિષયો પર **સવાલનામાં**ઓ મોકલવામાં આવ્યાં :–

(૧) છતથી સઈ તથા તવાફનો મસ્અલો (૨) વીમો વગેરેમાં વારસોના નામ (Nominee) દર્શાવવાની શરઈ હૈસિયત (3) લાપતા પતિના વિવિધ સ્વરૂપોના હુકમો (૪) ભરપોષણ મુશ્કેલ હોવાના કારણે નિકાહનું તોડવું (૫) ફલેટોની લે વેચની નવી પદ્ધતિઓ અને તેના હુકમો.

૨૦ મુહર્રમ હિ.સ. ૧૪૨૬ સુધી ૬૧ ઉલમાએ કિરામનાં લખાણો મળ્યાં જે ફુલ સ્કેપ સાઈઝના ૭૫૪ પેજો પર આધારિત છે. સૌના લાભ ખાતર તેના ખુલાસાઓ તૈયાર કરાવવામાં આવ્યા. (જેને રબની તૌફીક રહી તો બરકાતે ખ્વાજા (માસિક)ના આગામી અંકોમાં વાંચી શકશો.)

એલાન પ્રમાણે આ મહાન ફિક્હી સેમીનાર તેના નિયત સમયોમાં ભારતના મુંબઈ શહેરમાં ૧૮, ૧૯, ૨૦ સફરના આયોજિત થયો જેમાં ફકીહો તથા મુફતીઓ તથા અન્ય ઈલ્મ તથા દાનિશ ધરાવતી હસ્તીઓ હાજર થઈ.

ફિક્હી સેમીનારોની હૈસિયત અન્ય સેમીનારોથી અલગ હોય છે કે અહીં ચર્ચા વિચારણાઓ થકી માનવીય કાયદાની સ્પષ્ટતા તથા નિયુક્તિ નથી કરવામાં આવતી બલ્કે નવા ઉપસ્થિત મસાઈલની શરઈ હૈસિયત નિશ્ચિત કરીને કિતાબ તથા સુન્નત અને ફિક્હી દલીલોની રોશનીમાં તેના શરઈ હુકમોનો નિશ્ચિત કરવામાં આવે છે, એટલા માટે જ્યાં સુધી અલ્લાહ جل جلاله નો ખાસ ફઝલ ન થાય ત્યાં સુધી મસાઈલનો હલ મુશ્કેલ હોય છે અને વિગતની સ્પષ્ટતા નથી થઈ શકતી. હદીષ પાક **من یردالله به خیرا یفقهه فی الدین** થી એનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ પણ મળે છે. એના હિસાબે ફિકહી સેમિનાર માટે જે જગાની પસંદગી થઈ તે ખૂબ જ યોગ્ય હતી, એટલે કે એક બાફયૂઝ બુઝુર્ગ સૈયદ આશિકઅલી શાહ બુખારી رحمة الله علیه ના સાયા હેઠળ આવેલી જામેઅ મસ્જિદે બુખારી કે જ્યાં આમ પણ અલ્લાહની રહમતોની વર્ષા થાય છે. એ મસ્જિદમાં ત્રણ દિવસીય ફિક્હી ચર્ચાઓની છ બેઠકો નિયુક્ત થઈ જે બિહમ્દિહી તઆલા ઘણી જ કામયાબીઓની સાથે પૂર્ણ થઈ.

દિવસની બેઠક સવારે ૮ વાગ્યાથી ૧ વાગ્યા સુધી પછી ઝોહરની નમાઝ, અને રાતની બેઠક મગરિબની નમાઝ પછી તરત શરૂ થઈને ૧૧ વાગ્યા સુધી, દરમ્યાનમાં ઈશાની નમાઝ માટે રિશેસ. દરેક બેઠકનો પ્રારંભ કુર્આને પાકની તિલાવત તથા નઅતે રસૂલ અકરમ صلی الله علیه وسلم થી થતો. ત્યારબાદ નિયત કરેલ વિષયનાં લખાણોનો ખુલાસો વાંચવામાં આવતો પછી બહષના મુદ્દાઓ પર બહષો શરૂ થઈ જતી. અકાબિર, અસાતીન, અસાગિર (નાના મોટા ઉલમા) સૌ દિલ ખોલીને કેવળ અલ્લાહને ખાતર બહષમાં ભાગ

લેતા અને મહત્વ મજબૂતીવાળી દલીલને આપવામાં આવતું. બહષની આઝાદીના ખુશગવાર માહોલમાં દરેક નાના મોટાને બોલવાનો ભરપૂર મોકો મળ્યો. સૌએ સૌની વાતો સાંભળી અને જ્યારે હક્ક જાહેર થઈ ગયું તો તેને ખુશી ખુશી સ્વીકારી લીધું. અહીં એના પર ધ્યાન જ નથી આપવામાં આવ્યું કે "કોણ કહી રહ્યું છે ?" બલ્કે સૌની નજર કેવળ એ વાત પર રહી કે "શું કહી રહેલ છે ?" એટલા માટે બહષ કામયાબી સાથે આગળ વધતી રહી.

બહષોના સારના અભ્યાસથી તમને મેહસૂસ થશે કે મકાલા (લખાણ) લખનારાઓની રાયોમાં પુષ્કળ મતભેદો હતા પણ બહષો દરમ્યાન એવું જણાતું હતું કે મજલિસ પર "મવાહિબે લદુન્નિયહ્" તથા "અતાયાએ નબવિય્યહ્"ની વર્ષા થઈ રહી છે. ચાર પાંચ કલાકોની અંદર હક્ક સ્પષ્ટ થઈને સામે આવી જતું, તમામ ઉલમા એક રાય પર એકમત થઈ જતા. અને તેને ફેંસલાના રૂપે નોંધ કરી લેવામાં આવતું. પછી તેને વાંચી સંભળાવવામાં આવતુ જેથી તાબીરમાં કોઈને કાંઈ કહેવાપણુ હોય તો તેને પણ ઠીક કરવામાં આવી શકે. કેટલીકવાર તાબીર ઉપર પણ કાંઈક બહષ છેડાઈ જતી જેને થોડાક ફેરફાર સાથે સૌ સ્વીકારી લેતા.

ચાર મસાઈલ તો પોતપોતાની નિશ્ચિત બેઠકોમાં જ હલ થઈ ગયા, અલબત્ત એક મસ્અલો બે બેઠકોમાં ચર્ચા હેઠળ રહ્યો. તે મસ્અલો હતો, "આધુનિક પદ્ધતિથી ફલેટોના ખરીદ વેચાણનો મસ્અલો."

ત્રીજી બેઠકમાં તેના પર બહષ શરૂ થઈ અને પાંચ કલાકો સુધી સતત ચાલુ રહી પણ કોઈ પરિણામ ન આવી શક્યું. પછી પાંચમી બેઠકમાં ૧૧ વાગે દિવસથી ફરીવાર તે જ વિષય પર બહષ

શરૂ થઈ અને અલ્લાહના ફઝ્લથી ઝહોરની અઝાનની આગળ આગળ કેવળ બે કલાકમાં એ મસ્અલો પણ સર્વસંમતિથી હલ થઈ ગયો.

ઈં સઆદત બઝોરે બાઝૂ નેસ્ત
તા ન બખ્શદ ખુદાએ બખ્શન્દા

(પ્રથમ મસ્અલો)

છત પરથી સઈ તથા તવાફ

હજ્જની મોસમમાં પુષ્કળ ભીડભાડના કારણે સફા તથા મરવાની વચ્ચે જમીનના ફર્શ પર સઈ કરવી અધિકથી અધિક્તર મુશ્કેલ થતી જઈ રહી છે એટલા માટે પુષ્કળ પ્રમાણમાં હાજીઓ સઈ કરવાના સ્થળની છત પરથી સઈ કરે છે અને ઘણા હાજીઓ તો સામાન્ય સંજોગોમાં પણ છત પરથી સઈ કરતા જોવા મળે છે. સલફ તથા ખલફના જમાનામાં એવું કદી થયું નથી એટલા માટે હજ્જના દિવસોમાં આમ તથા ખાસ લોકોની વચ્ચે એ પ્રશ્ન ચાલ્યા કરે છે કે છત પરથી સઈ દુરુસ્ત છે કે નહીં ? એની સ્પષ્ટતા માટે પાયાનો પ્રશ્ન એ હલ કરવાનો હતો કે :–

بين الصفا و المروة નો ભાવાર્થ શરઈ દ્દષ્ટિબિંદુથી મસ્આ (સઈનું સ્થળ) કયું છે ? અને છત પરથી સઈ એ હકીકતમાં સફા મરવાની વચ્ચે સઈ છે કે સફા મરવાની ઉપર ?

એના અનુસંધાનમાં એક બીજો પ્રશ્ન એ પણ હતો કે :–

મસ્જિદે હરામની છત પરથી કા'બાના તવાફનો શું હુકમ છે ?

૧૮, સફર હિ.સ. ૧૪૨૯ની પ્રથમ બેઠકમાં એ બાબતોના

સંબંધે આ ફેંસલાઓ થયા :–

بين الصفا و المروة નો ભાવાર્થ અને સઈ માટેનું સ્થળ નિશ્ચિત કરવું

بين الصفا و المروة નો અર્થ ઈજઝાએ તરકીબીના લેહાઝથી : સફા મરવાની ખરેખર ઊંચાઈ (જમીનથી ટોચ સુધી)ની વચ્ચેનો ભાગ.

بين الصفا و المروة નો અર્થ ઈજમાલી હકીકીના લેહાઝથી : સફા તથા મરવાની વચ્ચેનો વિસ્તાર ચાહે તે હકીકી સફા મરવાથી નીચે હોય અથવા ઉપર આસ્માન સુધી, સૌ આ અર્થના લેહાઝથી સફા તથા મરવાની વચ્ચે છે અને સૌ સઈની જગા (મસ્આ) છે.

★ (મસ્આ) સઈના સ્થળની છત પરથી સઈ ★

મુસલમાનોએ જોઈએ કે એ તરીકાથી અધિક નજીક રહે જે રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી સાબિત છે. જાહેર છે કે રિસાલત યુગમાં સઈ જમીન પર જ થતી હતી, કોઈ છત પર નહીં. એટલા માટે જ્યાં સુધી શક્ય હોય જમીન પરથી સઈની પાબંદી કરવામાં આવે. નહીં તો વિના કારણે સુન્નત તરીકાની વિરૂધ્ધ અમલ થશે. ભીડભાડ અને સઈ કરનારની બીમારી તથા કમજોરીની હાલતમાં છત પરથી સઈ વિના કરાહતે દુરુસ્ત છે.

★ મસ્જિદની છત પરથી કા'બાનો તવાફ ★

જો મસ્જિદે હરામની છત પરથી કા'બા શરીફનો તવાફ કરવામાં આવે તો તવાફનો ફર્ઝ અદા થઈ જશે જ્યારે તેની

દરમ્યાનમાં દિવાલ વગેરે આડશ ન હોય. પણ જો નીચે મતાફમાં ગુંજાઈશ છે તો છત પરથી તવાફ મકરૂહ છે. એટલા માટે કે એ સંજોગોમાં વિના જરૂરતે મસ્જિદની છત પર ચઢવું તથા ચાલવું જોવા મળે છે કે જે મકરૂહ છે. સાથોસાથ આ સંજોગોમાં તવાફ કા'બાની અધિક નજીક થવાને બદલે ઘણે દૂરથી થઈ રહ્યો છે. અને વિના કારણે પોતાને સખત તકલીફ તથા થકાનમાં નાખવું પણ થાય છે, જ્યારે કે નિકટતર સ્થળેથી તવાફ કરવો અફઝલ છે અને વિના કારણે પોતાને મુશ્કેલીમાં નાખવું પણ મના છે. હા ! જો નીચે ગુંજાઈશ ન હોય અથવા ગુંજાઈશ થતા સુધી રાહ જોવામાં કોઈ અવરોધ હોય તો છત પરથી તવાફ વિના કરાહતે જાઈઝ છે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

(બીજો મસ્અલો)

વીમા વગેરેમાં વારસની નિયુક્તિ વિશે

જીવન વીમો, ફિક્સ, ડિપોઝિટ તથા બેંક તથા પોસ્ટની વિવિધ સ્કીમોમાં રૂપિયા જમા કરવાના માટે જે ફોર્મ ભરવામાં આવે છે એમાં એક ખાનુ વારસનું દર્શાવવા (Nominee) માટેનું પણ આવે છે. એ ખાનામાં એક અથવા કેટલાયે નામો દર્શાવવાની ગુંજાઈશ હોય છે. એમાં એ ફાયદો રહેલો છે કે વારસાઈ કરનારના મૃત્યુ બાદ સરળતાપૂર્વક જમા થયેલ રકમ વસૂલ થઈ જાય અને કોર્ટમાં જવાની હાજત ઉભી ન થાય. પણ કેટલાક નામ દર્શાવેલ (Nominee) લાલચી વારસદારોએ એનાથી ગલત ફાયદો ઉઠાવતાં એવો અર્થ કરવાનું શરૂ કરી આપ્યું કે કેવળ તે જ પોતાને વારસો લખી આપનારના વારસાના હક્કદાર છે, અન્ય વારસદારોનો એમાં

કોઈ હક્ક તથા હિસ્સો નથી. તેની સ્પષ્ટતાના માટે એ બાબતનો ખુલાસો જરૂરી થયો કે નામ દર્શાવવાની (Nomination) શરઈ હૈસિયત શું છે ? એટલે આ ''વસિયત'' છે કે ''વિસાયત'' ? "**વિસાયત**" એક એવો કરાર છે જેમાં દર્શાવેલ શખ્સ ખાતેદારના મૃત્યુ બાદ તેનો અનુગામી તથા વકીલ બની જાય છે અને તેની એ જિમ્મેદારી હોય છે જમા થયેલ રૂપિયા વસૂલ કરીને તેના હક્કદારોમાં ઈન્સાફની સાથે વહેંચી આપે.

અને **વસિય્યત**નો મતલબ એ છે કે Nomineeમાં નામ દર્શાવેલ શખ્સને ખાતેદારની તરફથી તેની વફાત પછી જમા થયેલ રૂપિયાનો માલિક બનાવી દેવામાં આવે છે પણ શરીઅતની તરફથી પણ તે માલિક છે કે નહીં ? એને કુર્આન તથા હદીષની રોશનીમાં સમજવું જોઈએ. આ તથા એની જેમ અન્ય ખુલાસાપાત્ર બાબતોને લક્ષમાં રાખીને ઉલમાએ કિરામે ૧૮ સફર હિ.સ. ૧૪૨૯ની રાતની બેઠકમાં ફૈસલા બહાર પાડયા :–

★ વિમા વગેરેમાં નામ દર્શાવેલના વારસાની શરઈ હૈસિયત ★

(૧) જીવન વીમા, ફિક્સ ડિપોઝિટ તથા બેંક, પોસ્ટ ઓફીસ વગેરેની વિવિધ સ્કીમોમાં રૂપિયા જમા કરવાના માટે જે ફોર્મ ભરવામાં આવે છે તેમાં એક ખાનુ તે વ્યક્તિ (Nominee)ના નામના નિર્દેશનું હોય છે જેને રૂપિયા જમા કરનારનું મૌત થતાં મૂળ રકમ નફા સહિત વસૂલ કરવાનો હક્ક હોય. એના પર એ બહષ થઈ કે આ નામ દર્શાવવાની (Nomination)ની શરઈ હૈસિયત શું છે ? એ **વસિયત** છે કે **વિસાયત** કે બીજું કાંઈ ?

ચર્ચા વિચારણાને અંતે મજલિસની એના પર એકમતિ સધાઈ કે આ સંજોગોમાં "વિસાયત" છે જેમાં નામ દર્શાવેલ (Nominee) વ્યક્તિની જિમ્મેદારી એ હોય છે કે તે રકમ વસૂલ કરીને શરીઅતના કાનૂન મુજબ વારસોની વચ્ચે વહેંચી આપે.

નામ દર્શાવવાની (Nomination)ની એક સ્થિતિ સરકારી નોકરોના તરફથી થાય છે જેમાં રકમનો માલિક પોતાના તમામ વારસો તથા તેમના હિસ્સાઓને નિશ્ચિત કરે છે. તો શું આ પ્રકાર પણ વિસાયતનો છે ? અથવા આ વસિયત બિત્તમ્લીક (માલિક બનાવનારી) છે ?

આમંત્રિત (મુફતીઓ)એ આ ખાસ સ્થિતિના વિશે વસિયત બિત્તમ્લીક (માલિક બનાવનારી) હોવા પર એકમતિ સાધી.

(૨) બીજી ચર્ચા એના પર હતી કે એ વિસાયત તથા વસિયત જાઈઝ છે કે નહીં ?

(૩) તેના જવાબમાં એના પર એકમતિ સધાઈ કે વિસાયતવાળી સ્થિતિ જાઈઝ છે અને વસિયત બિત્તમ્લીકના સંબંધે નીચે મુજબ સ્પષ્ટતા છે :–

(અ) જો વારસો આપનારે પોતાનાં તમામ વારસોનાં નામો દર્શાવી આપ્યાં અને તેના હિસ્સા તે જ નિશ્ચિત કર્યા જે વારસો આપનારના મૃત્યુ બાદ વારસાના કાનૂનમાં તે વારસો માટે હોવા જોઈએ. પછી તે વારસદારોમાં ન કોઈ વધારો થયો ન કોઈ કમી થઈ તો જાહેર હુકમ એ જ છે કે વિવાદથી બચવા માટે એવું કરવું જાઈઝ તથા દુરુસ્ત છે. હવે વારસો આપનારના થકી નામોનો નિર્દેશ તથા હિસ્સાઓની નિશ્ચિતતાનો લેહાઝ કરવામાં આવે કયાં તો વારસાઈ કાનૂનનો, બંને રીતે વારસદારોને તે જ હિસ્સા મળશે.

(ब) હા ! જો હિસ્સા નિશ્ચિત કરવામાં ગલતી કરી અથવા તેમાં કોઈ વારસદારનો ઉમેરો થયો કે ઘટાડો થયો જેના કારણે શરીઅતની રૂએ મૌજૂદ વારસદારોના હિસ્સામાં વધઘટ થઈ ગઈ તો વારસો આપનારના મૃત્યુવેળા જે વારસદારો છે તેમનો વારસાના શરીઅત મુજબના કાનૂન પ્રમાણે જે હિસ્સો હોવો જોઈએ તે જ તેમને આપવામાં આવે અને કોઈનો કાંઈ પણ હક્ક મારવામાં ન આવે, ન તો કોઈને તેના હક્કથી વિશેષ આપવામાં આવે. હા ! જેનો હક્ક ઓછો થઈ રહ્યો છે અથવા ખત્મ થઈ રહ્યો છે અને તે આકિલ, બાલિગ છે તે જો એના પર રાજી હોય અને વારસો આપનારે જે નિશ્ચિત કર્યું તેને લાગુ પાડી દે તો તેની વસિયત લાગુ પડી જશે, નહીં તો અસ્લ એ છે કે વારિસના માટે વસિયત જાઈઝ નથી.

(क) પરંતુ તે વારસદારોમાં કોઈ નાબાલિગ છે અને તેના હક્કમાં કોઈ ઉણપ થઈ રહી છે તો નાબાલિગને પોતાનો હક્ક છોડવાનો અધિકાર નથી. વારસાના શરઈ કાનૂન મુજબ તેને તેનો પૂરો હક્ક આપવામાં આવશે અને જે પણ તેનો સરપરસ્ત (સપોર્ટર) હોય તે તેના હિસ્સાની દેખભાળ કરે.

(ड) ત્રીજો સવાલ એ હતો કે નામ દર્શાવવાથી (Nominationથી) રોકવામાં આવે અથવા કાંઈક હિદાયતોની (સૂચનોની) સાથે ચાલુ રાખવામાં આવે ?

એના જવાબમાં એ નક્કી થયું કે "વિસાયત" તથા કોઈપણ વસૂલાતના માટે નામનો નિર્દેશ (Nomination) બેંક વગેરેના કાનૂનોના કારણે એક "જરૂરિયાત" બની ચૂકેલ છે એટલા માટે રકમના માલિકના મૃત્યુ બાદ વસૂલ કરવાના હક્કદાર કોણ થશે ? તેનું નામ દર્શાવવું (Nomination) જાઈઝ તથા યોગ્ય છે અને

એ તમ્લીક (માલિક બનાવવું) નથી, બલ્કે "તવકીલ" (વકીલ બનાવવુ) છે. અને વસી તથા વકીલની જિમ્મેદારી છે કે રકમ વસૂલ કરીને શરઈ કાનૂન પ્રમાણે વારસદારોમાં વહેંચી આપે અથવા તેમને સુપ્રત કરી આપે જેથી તેઓ પોતાનામાં શરઈ હુકમાનુસાર સહીહ રીતે વહેંચણી કરી લે.

અલ્બત્ત તમામ વારસદારોની નિશ્ચિત થયેલ તથા વસિયત બિત્તમ્લીકવાળી સ્થિતિમાં હિસ્સાઓની નિશ્ચિતતા ન કરવામાં આવે કે હિસ્સાઓની નિશ્ચિતતામાં ગલતી થાય અથવા વારસોની સંખ્યામાં વધઘટને કારણે કોઈ વિવાદમય સ્થિતિ ઉપસ્થિત થાય, અથવા વસિયતને રદ અથવા કેન્સલ કરવાની વારી આવે. બલ્કે વારસો આપનાર હિસ્સાઓને નિશ્ચિત કરવાને બદલે એવું લખે છે કે :–

"આ લખાણ થતા સુધી મારા વારસો ફલાણા ફલાણા છે અને તેમનાથી મારા સંબંધોની વિગત આ પ્રમાણે છે. મારા મૃત્યુના સમય સુધી તેમાં વધારો ઘટાડો શક્ય છે. દરેક સંજોગોમાં મારા મૃત્યુ પછી શરીઅતની રૂએ જે પણ મારા વારસો હોય તેમને વારસાના શરઈ કાનૂન હેઠળ હિસ્સો આપવામાં આવે અને કોઈનો કોઈ હક્ક કોઈ રીતે કદાપિ મારવામાં ન આવે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

(ત્રીજો મસ્અલો)

પતિના લાપતા થવાની વિવિધ સ્થિતિઓના હુકમો

પતિ લાપતા થઈ જાય અને કોઈ રીતે એ ભાળ ન મળી શકે કે તે જીવતો છે કે મૃત્યુ પામ્યો, આ સંજોગોને પતિ લાપતા હોવું (ફુકદાને ઝવજ)અને એના પતિને મફકુદુલ ખબર (લાપતા)થી

તાબીર કરવામાં આવે છે. જો કોઈ સ્ત્રી પર આ મુસીબત આવી પડે અને તે એકલાપણુ અને બેકસીની જિંદગી પસાર કરવા પર સબ્ર ન કરી શકે તો એવી તેણી માટે ઈસ્લામમાં કોઈ માર્ગ છે કે નહીં ?

એના અનુસંધાનમાં ૧૯ સફર હિ.સ. ૧૪૨૯ની બીજી બેઠકમાં ઈસ્લામી ફિક્હના જુઝઈય્યાતને લક્ષમાં રાખીને ખૂબ બહષો થઈ પછી આ ફેંસલા કરવામાં આવ્યા :–

★ લાપતા પતિની વિવિધ સ્થિતિઓના હુકમો ★

ઈમામ માલિકની નજીક લાપતા પતિ (ઝવજે મફકુદુલ ખબર)ની પાંચ સ્થિતિઓ તથા તેના વિવિધ હુકમો છે તે આ મુજબ છે :–

(अ) પતિ ઈસ્લામી શહેરમાં વબા (પ્લેગ જેવા રોગચાળા)ના જમાના સિવાયના સમયમાં લાપતા થયો. એમાં સ્ત્રીએ કાઝીને ત્યાં દાવો કરવાનો છે. તે ત્યાર પછી ચાર વરસ રાહ જોવાની મોહલત આપશે. અને હાલ માલૂમ ન થતાં નિકાહ રદ થશે અને ઔરત મૌતની ઈદ્દત પસાર કરીને કોઈ અન્ય સાથે નિકાહ કરી શકશે.

(ब) ઈસ્લામી શહેરમાં વબાના સમયમાં લાપતા થયો. તેનો હુકમ ઈમામ માલિકને ત્યાં એ છે કે વબા ખત્મ થતાં પત્ની મૌતની ઈદ્દત ગુજારે પછી નિકાહ કરી લે.

(क) મુસલમાનોની આપસમાં ખૂનરેજીમાં શરીક થયો પછી પતો ન લાગ્યો. એ સંજોગોમાં તેમને ત્યાં એ હુકમ છે કે જંગ બંધ થવાના દિવસથી વફાતની ઈદ્દત ગુજારે, ત્યારબાદ નિકાહ કરી લે.

(ड) કાફિરોના શહેરમાં લાપતા થયો તો તેમને ત્યાં આ

સંજોગોમાં હુકમ એ છે કે સ્ત્રી પતિની ઉંમર ૭૦ વરસની થવાની રાહ જુએ જ્યારે કે પતિના માલમાંથી તેનો ગુઝારો થવાની વ્યવસ્થા હોય.

(च) મુસલમાનો અને કાફિરોની વચ્ચે જંગ થઈ તેમાં શરીક થયો પછી પતો ન લાગ્યો. એ સંજોગોમાં હુકમ એ છે કે કાઝીને ત્યાં હાલત દર્શાવીને નિકાહની રજા માંગે. તે તેને એક વરસની મોહલત આપે, જો એ દરમ્યાન પતિની ભાળ ન મળે તો તેણી મૌતની ઈદ્દત પસાર કરીને નિકાહ કરી લે.

એના પર સવાલ એ હતો કે આપણા (હનફી) ફુકહાએ કિરામ શરઈ જરૂરતના આધારે ઈમામે આ'ઝમ رضی اللہ عنہ ના મઝહબથી વિમુખ થઈને ઈમામ માલિક رضی اللہ عنہ નો જે આ મઝહબ અપનાવ્યો છે કે લાપતા પતિની પત્ની કાઝીના નિશ્ચિત કરેલા નિયત સમય ચાર વરસો સુધી પતિની રાહ જોઈને કેટલીક મંઝિલોથી પસાર થયા બાદ નિકાહ કરે. શું તે વબાના (રોગચાળાના) જમાના સિવાયમાં ઈસ્લામી શહેરમાં લાપતા પતિ સાથે ખાસ છે ? જેમ કે એ જ જાહેર છે. અથવા નિકાહ તોડવાની પાંચવ સ્થિતિઓ માટે સર્વ સામાન્ય છે ?

આ પ્રશ્નના જવાબમાં એવું નક્કી થયું કે લાપતા (મફકૂદ)ની આ વહેંચણી તથા પ્રકારોના અલગ અલગ હુકમો કેવળ ઈમામ માલિકના મઝહબમાં છે. હનફીઓની નજીક આ વહેંચણી તથા પ્રકારો નથી. બલ્કે સર્વ પ્રકારો લાપતા (મફકૂદ)ના માટે ઈન્કેરાઝે ઈક઼રાન અને પતિના જન્મથી લઈને ૭૦ વરસો સુધી ઈન્તેઝારનો હુકમ છે.

અને જરૂરતની હાલતમાં આપણા ફકીહોએ ઈમામ માલિકના

મઝહબમાં પ્રથમ વર્ણવેલ સ્થિતિ અપનાવવાનો હુકમ આપ્યો છે. અમે એવું સમજીએ છીએ કે આ સ્થિતિથી દરેક રીતે લાપતા થનાર પતિની પત્ની માટે હલ નીકળી આવે છે. એટલા માટે લાપતા ગમે તે પ્રકારમાંનો હોય પલટાવાનું આ જ સ્થિતિ પ્રતિ થશે.

તો હુકમ એ છે કે લાપતા ગમે તે પ્રકારનો હોય તેની પત્ની જો સબ્ર નથી કરી શકતી તો (શરઈ) કાઝીને ત્યાં દાવો દાખલ કરશે. કાઝી દાવો સત્ય સાબિત થતાં ચાર વરસની મોહલત આપશે અને એ મુદ્દતમાં તેહકીક તથા તપાસ કરશે. મૌત તથા હયાત કાંઈ માલૂમ ન થતાં સ્ત્રી ફરી કાઝી પાસે રજૂઅ કરશે અને તે મૌતની ઈદ્દત ગુજારવાનો હુકમ આપશે. પછી સ્ત્રી મૌતની ઈદ્દત પસાર કરીને કોઈ અન્ય શખ્સ સાથે નિકાહ કરી શકશે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

(ચોથો મસ્અલો)

ભરણપોષણ વગેરે જરૂરી હક્કોથી પત્નીનું વંચિત હોવા તથા લાચારીના સબબે નિકાહ તોડવાની ઈજાઝત

પતિ પત્નીને ખોરાક, પોશાક આપવાથી તદ્દન આજિઝ તથા લાચાર હોય તો તેને "તઅસ્સુરે નફકા" કહે છે. ક્યારેક એવું થાય છે કે કોઈ ચાલાક શખ્સ બનાવટી કારોબાર જાહેર કરીને નિકાહ કરી લે છે જો કે તેની પાસે કાંઈ જ નથી હોતું. અથવા શરૂમાં કાંઈક હોય છે અને બાદમાં તે તદ્દન મુફલિસ થઈ જાય છે.

અથવા પતિ લાપતા થઈ ગયો અને ઘરે પત્નીના જીવનનિર્વાહ માટે કાંઈ પણ નથી, અને ક્યારેક એવું થાય છે કે **પતિ મૌજૂદ છે અને ખુશહાલ પણ છે પણ બેરહમ છે, મામૂલી વાત પર**

પત્નીને એવી સજા આપે છે કે ભરણ પોષણ તથા પત્નીને તેના અન્ય હક્કોથી વંચિત કરી આપે છે અને તલાક પણ નથી આપતો કે તેણી આઝાદ થઈને પોતાનો કાંઈ બંદોબસ્ત કરી શકે. તેણી દરેક રીતે લાચાર થઈને દારુલ ઈફતાનો સહારો લે છે કે આ મુસીબતથી છૂટકારાનો કોઈ માર્ગ બતાવવામાં આવે. ત્યાંથી નિરાશ થઈ પાછી ફરે છે તો કોર્ટનો દરવાજો ખટખટાવે છે. આ પ્રકારના પુષ્કળ કેસો કચેરીઓમાં પડેલા છે અને ત્યાં જે ફેંસલા બહાર પડે છે તેનો હાલ કોઈનાથી છુપો નથી. આ પ્રકારના ગંભીર કેસોમાં ધ્યાન કરવું સમયનો એક મહતવનો મસ્અલો હતો. એટલા માટે ઉલમાએ કિરામ સામુહિક ચિંતન મનન કરીને આ વિષયમાં નીચે પ્રમાણેના ફેંસલા બહાર પાડયા :–

★ ભરણપોષણની મુશ્કેલીમાં નિકાહ તોડવા વિશે ★

સવાલ : પતિ ગરીબી તથા મુફલિસીના કારણે ભરણપોષણની વ્યવસ્થા કરવાથી લાચાર છે અને પત્ની દુઃખ વેઠવા તૈયાર ન હોય તો શું તેને કાયમી હાજતના કારણે એ ઈજાઝત છે કે હનફી કાઝીને ત્યાં દરખાસ્ત આપે અને કાઝી તેહકીક કર્યા બાદ તેના નિકાહ રદ કરી આપે ?

જવાબ : મૂળ હનફી મઝહબ તો એ જ છે કે ભરણપોષણની મુશ્કેલીના આધારે નિકાહ રદ નથી થતા અને કાઝીને છૂટા પાડવાનો હક્ક નથી. પરંતુ તકલીફ દૂર કરવાના માટે વર્તમાન સમયમાં સ્ત્રીને એ રજા છે કે હનફી કાઝીને ત્યાં પોતાની મુસીબત તથા પરેશાનીથી

મુક્તિના માટે દરખાસ્ત આપે. પરંતુ કાઝી તરત જ નિકાહ રદ કરવાનો ફૈંસલો બહાર ન પાડે બલ્કે નીચે પ્રમાણે તબક્કાવાર કાર્યવાહી કરે :–

(अ) પ્રથમ એ તેહકીક કરે કે ઔરત ખરેખર ભરણપોષણની મુશ્કેલીનો સતત શિકાર છે કે નહીં ? જો તેહકીકથી સાબિત થાય કે વાસ્તવિક્તા એથી ઉલ્ટી છે, એટલે કે તેને ભરણપોષણની તકલીફ ટેમ્પરરી આવી છે, કાયમી હાજતની સ્થિતિ નથી, અથવા ભરણપોષણની મુશ્કેલી મુદ્દલે કોઈ સમસ્યા જ નથી, બલ્કે કોઈ અન્ય કારણે બંને વચ્ચે અણબનાવ પેદા થયેલો છે, તો કાઝી બંનેની ફરિયાદોનો નિકાહ લાવીને સુલેહ કરાવી આપશે. અને બંનેને સમજાવટથી એકબીજાના હક્કોની હિફાઝત કરવાની હિદાયત આપીને કેસ ખત્મ કરશે.

(ब) અને જો તેહકીકથી એ સાબિત થઈ જાય કે સ્ત્રી સતત ભરણપોષણની મુશ્કેલીની પીડામાં સપડાયેલી છે અને પતિની સ્થિતિ લાચારીભર્યી છે અને પતિના હક્કમાં કાયમી હાજત તેહકીકપૂર્ણ છે તો પતિને હુકમ આપે કે તે પોતાની પત્નીને તલાક આપીને મુક્ત કરી આપે જેથી તેના કારણે બીજી જિંદગી મુસીબતના વમળમાં ન ફસાયેલી રહે. રબ તઆલાનો ઈર્શાદ છે :–

فامسكوهن بمعروف اوسر حوهن بمعروف *(સૂ. બકરહ, ૨૩૧)*

અને જો પતિ નરમીથી તલાક ન આપે તો (કાઝી) તેની સાથે સખ્તી કરે, છતાં ન માને તો તેના બહિષ્કારનું ફર્માન જારી કરી આપે જેથી સામાજિક દબાણથી તંગ આવીને ઠેકાણે આવી જાય.

(क) પરંતુ પતિ જો કોઈ રીતે પણ તલાક આપવા માટે તૈયાર ન થાય અને ઈન્કાર તથા નાફર્માની પર અડેલો રહે તો વર્તમાન

સંજોગોમાં હવે નિકાહ રદ કરવા સિવાય ઉપાય નથી. જો તે ઈલાકામાં સુન્ની સહીહુલ અકીદા શાફઈ કાઝી મૌજૂદ હોય જેમ કે કેરાલા વગેરે ઈલાકામાં છે, તો મુસ્તહસન એ છે કે હનફી કાઝી એ કેસ શાફઈ કાઝીને ત્યાં તબદલી કરી આપે, અને શાફઈ કાઝી જરૂરી કાર્યવાહી કર્યા બાદ નિકાહ રદ કરીને પછી (કેસ) હનફી કાઝીને ત્યાં મોકલી આપે. હનફી કાઝી ફૈંસલાનો અભ્યાસ કર્યા બાદ તેને લાગુ પડે, સાથોસાથ સ્પષ્ટતા કરી આપે કે ફરિયાદી સ્ત્રી ઈદ્દત ગુજારીને બીજી વ્યક્તિ સાથે નિકાહ કરી શકે છે.

(ड) અને જો તે ઈલાકામાં સુન્ની સહીહુલ અકીદા શાફઈ કાઝી મૌજૂદ ન હોય જેમ કે સામાન્યતઃ હિંદ પાક.ના ભાગોમાં એ જ હાલ છે તો મહાન હર્જ તથા સખત તકલીફના નિવારણના માટે ઈજાઝત છે કે હવે હનફી કાઝી ડાયરેક્ટ એ નિકાહ રદ કરી આપે, જેમ કે આપણા અહલે સુન્નત અકાબિરે મફકૂદુલ હાલ (લાપતા પતિ)ના વિષયમાં એ જ માર્ગ અપનાવ્યો કે માલિકી કાઝી ન મળ વાના સબબે હનફી કાઝીને ડાયરેક્ટ નિકાહ રદ કરવાની ઈજાઝત આપી. અને આજે તમામ અહલે સુન્નતનો એના અમલ ચાલુ છે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

પતિ ગરીબી કે તંદદસ્તીનો શિકાર નથી પણ સ્ત્રી ભરણપોષણથી વંચિત છે. તો એની ચાર સ્થિતિઓ છે :–

૧. પતિ લાપતા છે એટલે એવો લાપતા છે કે જેની મૌત તથા હયાતની ભાળ ન મળી શકે. સાથોસાથ રકમ વગેરે પણ ન હોય જેનાથી પત્નીનો ગુજારો થઈ શકે.

૨. પતિ ગાયબ હોય અને એ ખબર ન હોય કે ક્યાં છે ? ક્યારે આવશે ? હા ! એવું માલૂમ હોય કે તે જીવતો છે, ભલે ક્યાંય પણ

હોય, તો એને ફિકહની બોલીમાં **"ગયબતિ મુન્કતઆ"** કહે છે.

૩. પતિ ગાયબ હોય પણ "ગયબતિ મુન્કતઆ"ન હોય, એટલે કે ખબર હોય કે ફલાણી જગાએ છે પણ આવતો નથી અને ન તો તેના થકી કોઈ રીતે ભરણપોષણ હાંસલ થઈ શકે છે.

૪. પતિ મૌજૂદ છે પણ તેણે પત્નીને લટકાવી રાખી છે, ન તલાક આપીને તેણીને આઝાદ કરે છે, ન તો તેના હક્કો, ભરણપોષણ વગેરે અદા કરે છે.

જાહેર છે કે આ સંજોગોમાં જેવી રીતે પત્ની ભરણપોષણથી વંચિત છે તેવી જ રીતે પત્નીત્વના હક્કોથી પણ વંચિત છે. જેના કારણે વર્તમાનકાળમાં મોટાભાગે અથવા ઘણી સ્ત્રીઓનું ગુનાહમાં પડવાનો મહાન ભય ખડો છે. આ ખૂદ એક સખત તકલીફ તથા મુસીબત છે.

હુકમો : **(૧)** પતિ લાપતા હોય જેના કારણે ભરણ પોષણની મુશ્કેલ સ્થિતિ પેદા થઈ ગઈ તેનો હુકમ ઈમામ માલિક તથા ઈમામ અહમદ ઈબ્ને હંબલ رضی اللہ عنہما ને ત્યાં એ છે કે નિકાહ રદ કરવો જાઈઝ છે. અને એ જ ઈમામ શાફઈ رحمۃ اللہ علیہ નો પણ કૌલ છે જેને મોટા પ્રમાણના શાફઈ ફકીહોએ અપનાવ્યો છે.

માલિકી ફિકહની વિ□સનીય કિતાબ "મુખ્તસરુલ અલામીતિલ ખલીલ" અને તેની શરહ (ખુલાસો) "મિખ્લે જલીલ" (ભાગ–૪, પેજ–૨૦૩)માં આ લખાણ છે કે જો લાપતા થયેલ પતિએ ઘરે એટલો માલ છોડયો છે જેના થકી પત્ની પોતાના ભરણપોષણની વ્યવસ્થા કરતી રહે, સાથોસાથ વાસનાના પ્રભાવ હેઠળ ગુનાહમાં પડવાનો ભય ન હોય તો કાઝી પત્નીની માંગણી

પર ચાર વરસ સુધી પતિની રાહ જોવાની મોહલત આપશે. અને જો તેના માટે પતિના માલની ભરણ પોષણની વ્યવસ્થા ન હોય તો ભરણ પોષણ ન હોવાને કારણે કાઝી ખરેખર તેહકીક કર્યા બાદ તેનો નિકાહ તરત રદ કરી આપશે. તે જ પ્રમાણે જો સ્ત્રીને વાસનાના પ્રભાવના કારણે ગુનાહમાં પડવાનો ભય હોય તો પણ કાઝી તેના નિકાહ કોઈ હદ નક્કી કર્યા વિના રદ કરી આપશે.

હનફી આલિમોએ લાપતા પતિની પત્નીના બારામાં ઈમામ માલિકની જે તકલીદ કરી છે અને પત્નીના માટે ચાર વરસની મુદત નિશ્ચિત કરી છે તે એ જ શરતોની કાળજીની સાથે છે. જ્યારે શરઈ જરૂરતના કારણે પોતાના મઝહબ (મસ્લક)થી વિમુખ થઈને ચાર વરસની રાહ જોવી (તાજીલ) જાઈઝ છે તો ભરણ પોષણની કમી તથા ગુનાહના ડરની સ્થિતિમાં આ જ પ્રકારની શરઈ જરૂરતની બિના પર હવે રાહ જોયા વિના (બિલા તાજીલ) નિકાહ રદ કરવાની ઈજાઝત છે.

(૨) 'ગયબતે મુન્કતઆ'ની સ્થિતિમાં શૈખુલ ઈસ્લામે એ બયાન ફર્માવ્યું કે જે કાઝીના મઝહબમાં ભરણ પોષણની મજબૂરીના સબબે નિકાહ રદ કરવો જાઈઝ હોય, હનફી કાઝી તેને ત્યાં કેસ તબદીલ કરીને નિકાહ રદ કરાવી આપે. *(ફતાવા હિંદિયહ, ભા–૧, પેજ–૫૫૦, ૫૫૧)*

(૩) 'ગયબતે ગયર મુન્તકતઆ'ની સ્થિતિમાં જ્યારે ભરણ પોષણ પામવું મુશ્કેલ થઈ જાય તો તે પણ 'ગયબિતે મુન્કતઆ'ની જેમ છે એટલા માટે એમાં પણ 'ગયબતે મુન્કતઆ'નો હુકમ છે. એના કાઈલ (માનનાર) હનફી ફિકહના જલીલુલકદર ઈમામો તથા ફકીહો છે.

(૪) પ્રથમ આપણા મઝહબ (મસ્લક)ના વર્તુળમાં રહીને કાંઈક અસરકારક તદબીરો અજમાવવામાં આવે. તે અસરવિહોણી થઈ જાય તો કોઈ હનફી કાઝીને ત્યાં કેસ દાખલ કરે અને તે તહકીક કર્યા બાદ નિકાહ રદ કરવાનો ફૈંસલો કરી આપે.

પ્રથમ, બીજી તથા ત્રીજી સ્થિતિમાં પણ હુકમ એ જ છે કે પ્રથમ મુશ્કેલી દૂર કરવાની તદબીરો પોતાના મઝહબ (મસ્લક)ના વર્તુળ હેઠળ રહીને અપનાવવામાં આવે. તે અસરવિહોણી થઈ જાય તો અંતિમ પગલા રૂપે નાચાર થઈને નિકાહ રદ કરવાના ફૈંસલાની ગુંજાઈશ પણ છે. તદબીરો આ પ્રમાણે છે :–

(૧) પ્રથમ છોકરીને સબ્ર તથા શુક્ર અને ખૌફે ખુદાની તલ્કીન કરે, રોઝા રાખવાની હિદાયત આપે. સાથોસાથ તેના ઘરવાળાંઓને અને અમુક ભલા માણસોને તેના ભરણ પોષણની વ્યવસ્થા માટે પ્રોત્સાહિત કરે. દુનિયા ભલા માણસોથી ખાલી નથી, કાંઈ ન કાંઈ વ્યવસ્થા કરે જ છે. અને હાલ પણ હજારો સ્ત્રીઓ સાબિરા, શાકિરા, ખાઈફા, ખાઈશા (સબ્ર શુક્ર તથા ખુદાના ડરવાળી) જોવા મળે છે. શક્ય છે તેણી તેઓમાંથી બને અને તલ્કીન કબૂલ કરી લે. પછી જો તેણી બીજીવાર ફરિયાદ કરે તો પણ હિદાયત તથા તલ્કીન કરીને કાઝી તેણીને પાછી મોકલી આપે. પરંતુ જો તેના પછી પણ ઔરત ફરિયાદ કરે અને તેની ઉમર, હાલત, આદત (ચાલ ચલન)ને લક્ષમાં લઈને ખાત્રીનો અંદાજો થાય કે તેણી હદથી બહાર જઈ શકે છે અથવા ભરણ પોષણની વ્યવસ્થા ન થવાના કારણે સતત તકલીફનો શિકાર થતી રહેશે અથવા બંનેવ વાતો એકઠી છે તો હવે હંબલી મઝહબ પર ફત્વો તથા કુઝાની ઈજાઝત થશે.

ચોથી સ્થિતિ પર અધિક ચર્ચા તથા પ્રારંભિક તદબીરોનું બયાન

હઝરત મુફતી મુહમ્મદ નિઝામુદ્દીન રઝવી સદર–ફતવા વિભાગ, અલ્ જામિઆ અશ્રફિયાના મકાલા (લખાણ)માં છે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે. (તે તદબીરો આ પ્રમાણે છે) :–

જે ઔરત આફતોમાં સપડાઈ ચૂકી તેના છૂટકારાની તદબીર ફતાવા રઝવિય્યહ્, ભાગ–૫માં વિવિધ સ્થળે એ બતાવવામાં આવી છે કે ઔરત ઈસ્લામી હાકિમને ત્યાં ફરિયાદ કરે. તે (હાકિમ) પતિને એ વાત માટે મજબૂર કરે કે પોતાની પત્નીને ભરણ પોષણ આપે, પત્નીત્વનો વઝીફો અદા કરે, નહીં તો તલાક આપે. જો ન માને તો કેદ કરે. તેમ છતાં ન માને તો મારે, ત્યાં સુધી કે તે બે વાતોમાંથી એક અપનાવી લે.

આ'લા હઝરત عَلَيۡهِ الرَّحۡمَةُ وَ الرِّضۡوَان ના જમાનામાં રામપુર વગેરે ઈસ્લામી શહેરોમાં એવા સત્તાધારી હાકિમો હતા જેઓ આ રીતની જુલ્મપીડિત (મઝલૂમ) સ્ત્રીઓના પતિના જુલ્મ તથા તેના પંજાથી પોતાની શક્તિ તથા સત્તાના બળે છોડાવી શક્તા હતા, પણ આજના દૌરમાં કોઈ એવો સત્તાધારી શરઈ કાઝી નથી જે જાલિમ પતિને કેદ કરે, મારે અને સદ્વર્તાવ માટે અથવા તલાક માટે મજબૂર કરે, એટલા માટે હવે તેના ક્રમસર ત્રણ ઉપાયો છે :–

(૧) એક એ કે પતિનો સામાજિક બહિષ્કાર કરવામાં આવે અને તેમાં જરા પણ ઢીલ રાખવામાં ન આવે. આ શિક્ષા (તઅઝીર) થકી સરકશ તથા તૌફીકહિન શખ્સ સિવાય દરેક તે માણસ સુધરી શકે છે જેનું ઝમીર કાંઈક પણ જીવંત હોય અને તેમાં જરા પણ ઈસ્લામી હમિય્યત તથા ગૈરત (શરમ) મૌજૂદ હોય.

(૨) પરંતુ જો તે કઠણ હદયી, મુર્દા ઝમીર તથા બેતૌફીક જ નીકળ્યો અને (સરકશીથી) નાફર્માનીથી ન અટકયો તો ઔરતને

સબ્ર તથા શુક્ર તથા અલ્લાહની રઝામાં રાજી રહેવા તેમજ રોઝા રાખવાની હિદાયત કરવામાં આવે અને એના પર મજબૂતીથી કાયમ રહે.

(૩) પરંતુ જો ઔરત તેમ છતાં પણ અધૈર્યની શિકાયત કરે અને તેની ઉમર, સ્થિતિ, આદત (ચાલચલન) તેની સાક્ષી પૂરે તો હવે શરઈ જરૂરત તેહકીકયુક્ત થઈ ચૂકી. આ સંજોગોમાં કાઝીને નિકાહ રદ કરવાની ઈજાઝત છે.

(પાંચમો મસ્અલો)

ફ્લેટોના ખરીદ વેચાણના નવા તરીકાઓ

મોટા મોટા શહેરોમાં જમીન તથા મકાન કેટલા પ્રમાણમાં મોઘાં થઈ ચૂક્યાં છે તેની સ્થિતિ સૌ જાણે છે. હવે બાંધેલો રેડી ફલેટ એકી સાથે રકમ આપીને ખરીદવો સામાન્ય માણસોના વશની બહાર તથા કમસે કમ અતિશય કક્ષાનું મુશ્કેલ કાર્ય જરૂર થઈ ગયું છે. એટલા માટે અમુક દૌલતવાળાઓને છોડીને અધિકતર લોકો ફલેટોના ખરીદ વેચાણનો અર્વાચીન તરીકો ધારણ કરી ચૂક્યા છે. તે તરીકો એ છે કે મકાન તથા બિલ્ડિંગનો પૂરો પ્લાન બનાવ્યા પછી બાંધકામ પહેલાં જ બુકીંગ શરૂ થઈ જાય છે અને એક કરાર હેઠળ જેમ જેમ મકાન પૂર્ણતાની મંઝિલોએથી પસાર થતુ હોય છે તેમ તેમ ખરીદનાર તેના હપ્તા ભરતો રહે છે. કબજો મળતાં તે પોતાનો અંતિમ હપ્તો ભરી આપે છે. પણ ખરીદનાર ફલેટોમાં માલિકીપણાનો અધિકાર, વેચાણ, ભેટ આપવું વગેરે સોસાયટીની ઈજાઝતથી કરી શકે છે. અને સોસાયટીના સભ્યો કેવળ ફલેટોના ખરીદાર જ હોય છે. ફલેટોનું આ પ્રકારનું ખરીદ વેચાણ પહેલાં

થતુ ન હતું એટલા માટે એ સવાલ ખડો થયો કે શરીઅતની દષ્ટિએ આ જાઈઝ છે કે નાજાઈઝ ? આ વિષય પર હનફી ફિકહના જુઝઈય્યાતને લક્ષમાં રાખીને ઘણી બધી ચર્ચાઓ થઈ છેવટમાં જે બાબતો પર એકમતિ સધાઈ તે ફેંસલાના રૂપમાં નીચે પ્રમાણે છે :

★ ફલેટોના ખરીદ વેચાણના અર્વાચીન તરીકાઓ તથા હુકમો ★

(૧) બહુમાળી બિલ્ડિંગ તૈયાર કર્યા પછી તેના હિસ્સાઓનું વેચાણ અને ખરીદારોનું શક્તિ અનુસાર હિસ્સા લઈને માલિક બનવું અને તસર્રુફ કરવું (માલિકીપણાનો અધિકાર ધરાવવું) આમંત્રિતોની એકમતિએ જાઈઝ તથા દુરૂસ્ત છે.

(૨) ઈમામે આઝમ رضی اللہ عنہ નો મઝહબ જે માખૂઝ તથા મુફતા બિહ (જેના પરથી લેવામાં આવે તથા જેના પર ફત્વો) છે તેની રૂએ ‘બયએ ઈસ્તસ્નાઅ’ ન થઈ શકતી હતી જ્યારે કે એક મહીનો અથવા અધિક બંનેની મુદ્દત સોદામાં લખેલી હોય. પરંતુ સાહિબૈન رحمہما اللہ નો મઝહબ એ છે કે તઆમુલની (અમલ ચાલુ હોવાની) સ્થિતિમાં મુદ્દતના ઉલ્લેખની સાથે પણ ‘ઈસ્તસ્નાઅ’ જાઈઝ છે અને મુદ્દતનું વર્ણન ‘તઅજીલ’ (જલ્દી પર) પર આધારિત છે.

હવે એ જોવામાં આવે છે કે શહેરોમાં મકાનો ઘણી જ મોંઘી કિંમતનાં હોય છે, એકી સમયે તેના સંપૂર્ણ બાંધકામમાં પુષ્કળ સરમાયો લગાડવો અને પુષ્કળ રકમ આપીને ખરીદવું બંનેવ મુશ્કેલ છે એટલા માટે એ રિવાજ બન્યો કે અમુક લોકો ફલેટોનો નક્શો બનાવીને બુકીંગ શરૂ કરી આપે છે, અને ખરીદારો પણ હપ્તા પર ખરીદારી શરૂ કરી આપે છે. તેમને જો ઈમારત પૂર્ણ બંધાયા પછી

એકી સાથે ખરીદવાના પાબંદ કરવામાં આવે તો સખત મુશ્કેલીમાં મૂકાઈ જાય.

પ્રથમ તો એમની પાસે એક જ સમયે એટલો સરમાયો (રકમ) જમા હોવી મુશ્કેલ છે. બીજું કે જ્યારે હપ્તા પર ખરીદનારા ફલેટનો દરેક હિસ્સો ખરીદી ચૂક્યા હશે તો એકી સાથે રકમ આપીને પણ બિલ્ડરો પાસેથી તેમને મકાન મળી શકશે નહીં, જ્યારે કે મકાનની જરૂરત દરેક માણસને છે. સારાંશ આ સંજોગોમાં તેમના માટે ઈમામે આ'ઝમના મઝહબથી વિમુખ થવાની શરઈ હાજત તેહકીકપૂર્ણ રીતે છે. અને એ પણ ખબર છે કે ઘણા બધા શહેરોમાં આ લે વેચના તરીકા પર આમ તથા ખાસ સર્વ લોકોનો અમલ ચાલુ છે. આ સંજોગોમાં સાહિબૈન رحمهما الله ની નજીક એક મહીનો અથવા અધિક મુદ્દત વર્ણન થવા છતાં 'ઈસ્તસ્નાઅ' જાઈઝ છે. અને સાહિબૈનનો કૌલ પણ મજબૂત છે એટલા માટે આ 'ઈસ્તસ્નાઅ'ના વર્તુળમાં રાખીને સાહિબૈનના કૌલ પર જાઈઝ હોવાનો હુકમ આપવામાં આવે છે.

(૩) આ ફેંસલાની રોશનીમાં પ્રથમ ભરવામાં આવતા હપ્તા બનનારી ઈમારતની કિંમત છે.

(૪) કો–ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ દરેક ખરીદનાર પોતાના હિસ્સાનો હકીકતમાં તથા કાનૂની રીતે માલિક હોય છે અને સોસાયટીને જે રોકવા તથા ઈજાઝત આપવાનો હક્ક હોય છે તે હક્ક ફિક્હી દૃષ્ટિમાં હક્કે શુફઆ (બિલ્ડિંગની ઉપરનો ભાગ) છે, જે જાઈઝ તથા દુરુસ્ત છે.

(૫) જો જમીન એક વ્યક્તિની હોય અને તે કોઈના થકી તેના પર બિલ્ડિંગ તૈયાર કરાવે. પછી જમીનવાળો પોતાની જમીનના

બદલામાં તથા બિલ્ડર પોતાના બાંધકામના સબબે આપસમાં નિશ્ચિત હિસ્સાઓની વહેંચણી કરી લે. આ સ્થિતિમાં જમીનના બદલામાં ઈમારતની ખરીદારી અને બાંધકામના બદલે જમીનની ખરીદારી અમલમાં આવે છે. પણ બંનેના માટે કેવળ ફલેટોના હિસ્સા નક્કી થાય છે. જમીન કોઈ ખાસની માલિકીની નથી ઠરાવવામાં આવતી જેથી જમીનમાં તમામ હિસ્સાદારોની સંયુક્તરૂપે માલિકી હોય છે. એટલા માટે એકલો કોઈ શખ્સ તેનું વેચાણ નથી કરી શકતો. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

وَمَا عَلَيْنَا اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِيْنُ

અણમોલ કિતાબ મંગાવો !

મહાન આલિમે દીન હઝરત અલ્લામા શમ્સુદ્દીન જોનપૂરી રઝવી عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ وَ الرِّضْوَانُ **ની અજોડ કૃતિ**

★ કાનૂને શરીઅત ★

ભાગ–૧, પેજીસ–૩૧૩, કિંમત : રૂા. ૫૦/–

(ટપાલ ખર્ચ : રૂા. ૫/–)

અનુવાદક : જનાબ હાફેઝ મૂસા વેમી ઝંઘારવી

★ કાનૂને શરીઅત ★

ભાગ–૨, પેજીસ –૪૨૪, કિંમત : રૂા. ૬૦/–

(ટપાલ ખર્ચ, રૂા. ૬/–)

અનુવાદક : જનાબ ઈબ્રાહીમ માસ્તર વેમી ઝંઘારવી

એ દેખીતું છે કે આપણે મુસલમાન છીએ તો શરીઅતના કાનૂનો પર ચાલવું અનિવાર્ય છે તેનાથી અલગ માર્ગ જહન્નમ તરફ લઈ જનાર છે માટે આપણા દરેક ઘરમાં આવી કિતાબ હોવી જોઈએ. સદરુશ્શરીઅહ્ હઝરત અલ્લામા અમજદઅલીખાં આ'ઝમી عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ وَ الرِّضْوَانُ ની મહાન કૃતિ ''બહારે શરીઅત'' જે હાલ ઉર્દૂમાં ૨૦ ભાગમાં છે પણ આ કાનૂને શરીઅત બે ભાગમાં તેના નિચોડરૂપી લાજવાબ કિતાબ છે. જેમાં અલ્લાહ, રસૂલ, નબીઓ, વલીઓ, ફરિશ્તા, કબ્ર, કિયામત, જન્નત, જહન્નમ....વગેરે વિશેના અકીદાનું તેમજ નમાઝ, રોઝા, હજ્જ, ઝકાત, કુર્બાની, અકીકા, મૌતનું, નિકાહ, તલાક, પતિ પત્નીના હક્કો, વિવિધ સુન્નતો તથા અખ્લાકો તેમજ કેટલીક ગલત માન્યતાઓનો ખાત્મો કરતા મસાઈલ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. કાનૂને શરીઅત (ભાગ–૧) ત્રીજી આવૃતિ છે જ્યારે કાનૂને શરીઅત (ભાગ–૨) પ્રથમ આવૃતિ છે. પહેલી વાર જ છપાઈ છે. ઈલ્મે દીન શીખવું ફર્ઝ છે છતાં લાખો ગુજરાતી સુન્નીઓ વચ્ચે ૧૧૦૦–૧૧૦૦ પ્રતો છપાય એ દુઃખદ વાત તો છે જ પણ દીની ઈલ્મથી અરૂચીનો આલમ એ છે કે આટલી સ્ટાન્ડર્ડ કિતાબની હજાર કોપીઓ પણ ચપોચપ નથી ઉપડતી ! આ છે આપણી ઈલ્મ દોસ્તી ! તો અમારી અપીલ છે કે સુંદર છપાઈ, પાકુ પુઠ્ઠુ, ફોર કલર ટાઈટલ સાથે તદ્દન ઓછા દરે કિતાબો આપની સેવામાં રજૂ કરી છે તેને પોતે પણ મંગાવો અને અન્યોને પણ પહોંચાડો અને સવાબના હક્કદાર બનો.

★ પ્રકાશક ★

સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી (દયાદરા શાખા)

મુ.પો. દયાદરા, તા. જિ. ભરૂચ, પિન–૩૯૨ ૦૨૦

ફોન : (૦૬૨૪૨) ૨૮૨૭૯૨, ૨૮૯૧૧, મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧

આજે જ મંગાવો ! રહી જશો તો પસ્તાશો !

આલમી તેહરીક સુન્ની દાવતે ઈસ્લામીની દર્સી કિતાબ

ફયુઝાને શરીઅત

ગુજરાતી લિપિમાં

લેખક : હઝરત મોલાના ઈબ્રાહીમ 'આસી'

હસ્બે ફર્માઈશ : હઝરત મૌલાના હાફિઝો કારી મુહમ્મદશાકિર નૂરી *(અમીરે સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી, મુંબઈ)*

પ્રકાશક : આલમી તેહરીક સુન્ની દાવતે ઈસ્લામી (પેજીસ : ૧૩૦૦)

★ પ્રાપ્તિ સ્થાન ★

સુન્ની દાવતે ઈસ્લામી (દયાદરા શાખા)

C/o. ફયુઝાને રઝા મંઝિલ, મુ. પો. દયાદરા,

તા. જિ. ભરૂચ, પિન : ૩૯૨૦૨૦ (ગુજરાત)

ફોન : (૦૨૬૪૨) ૨૮૨૯૧૧, ૨૮૨૭૯૨,

મોબાઈલ. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧

જેમાં અકાઈદ, નમાઝ, રોઝા, હજ્જ, ઝકાત, કુર્બાની, વુઝૂ, ગુસ્લ, તયમ્મુમ, હૈઝો નિફાસ, તથા ઝિક્ર, તિલાવત, દુરૂદ, આદાબે મસ્જિદ તેમજ મદીના શરીફના ફઝાઈલ તથા મસાઈલ, મોટી રાતો તથા દિવસોની ઈબાદતો, માં બાપના, પડોશીના, સગાં સંબંધીના હક્કો, ખૌફે ખુદા તથા તૌબા, અમ્ર બિલ મઅ્રૂફ, સબ્ર, શુક્ર, હલાલ રોઝી, મૌત, જનાઝા, નિકાહ, મીલાદ શરીફ, ખામોશી, સારાં નામો રાખવા વિશે તથા દુઆ વગેરે બયાનોનો અઢળક ખજાનો. આ કિતાબમાં ભરેલો છે. **કિંમત : રૂા. ૧૫૦/– ટપાલ ખર્ચ : રૂા. ૧૫/–**

મુંબઈમાં સુન્ની દા'વતે
ઈસ્લામીના આયોજન હેઠળ

અલ્ જામિઅતુલ અશ્રફિયાના

૧૧ મા ફિક્હી
સેમીનારના ફેંસલાઓ

અઝ : મોહક્કિકે મસાઈલે જદીદા હઝરત અલ્લામા
મુફ્તી મુહમ્મદ નિઝામુદ્દીન રઝવી
(સદર મુફ્તી : અલજામિઅતુલ અશ્રફિયહ્–મુબારકપુર, જિ. આઝમગઢ, યુ.પી.)

અનુવાદક : **પટેલ શબ્બીર અલી રઝવી દયાદરવી**
-તંત્રી : બરકાતે ખ્વાજા (માસિક)

✦✦ પ્રકાશક ✦✦

અંજુમને રઝાએ મુસ્તફા-દયાદરા

GRWB/059/Bharuch/02 C/o. ફયૂઝાને રઝા મંઝિલ,
મુ.પો. દયાદરા, તા. જિ. ભરૂચ. પિન : ૩૯૨૦૨૦
ફોન : ૦૨૬૪૨–૨૮૨૭૯૨ મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧
Email ID : islamic@sancharnet.in

પ્રકાશન નં. : ૧૩૧ આવૃત્તિ–૨ પ્રત : ૪૦૦૦
૧૨–શા'બાનુલ મોઅઝ્ઝમ હિ.સ. ૧૪૨૬ સપ્ટેમ્બર–૨૦૦૫

ફક્ત પોસ્ટકાર્ડ લખી અથવા SMS કરી મફત મંગાવો !

અંજુમને રઝાએ મુસ્તફા-દયાદરા

GRWB/059/Bharuch/02
C/o. ફયૂઝાને રઝા મંઝિલ, મુ.પો. **દયાદરા**, તા. જિ. ભરૂચ.
પિન : ૩૯૨૦૨૦. ફોન : (૦૨૬૪૨) ૨૮૨૯૧૧, ૨૮૨૭૯૨
મોબાઈલ : ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧

વરસોથી સુન્ની સાહિત્ય ક્ષેત્રે મઝહબે હક્ક અહલે સુન્નત વ જમાઅતની અજોડ ખિદમત આપતી, આપની આ પ્યારી સંસ્થાએ **નાનીથી લઈને મોટી મોટી કિતાબો** ગુજરાતી વાંચકોને વિશ્વભરમાં મોટા ભાગે **મફત** પહોંચાડી છે અને **સમયની માંગને અનુરૂપ સચોટ સાહિત્ય** કુર્આન, હદીષ, અકવાલથી ભરપુર દલીલ સભર સાહિત્ય **અકીદાની મજબૂતી** તથા **અમલી ઈસ્લાહ** માટે પ્રકાશિત કરવાનુ કામ અવિરત ચાલુ છે. અસંખ્ય સુન્નીઓ તેનાથી લાભ મેળવે છે તો આપ કયાં તો **રૂા. ૨૦૦/–** મોકલી મેમ્બર બનો અને ખુદા તૌફીક આપે તો **લિલ્લાહ, ઝકાત, સદકા, ફિત્રા, ખૈરાત, કુર્બાનીની ખાલો** વગેરે M.O., ચેક, ડ્રાફટથી અંજુમનના સરનામે મોકલો તો વરસભર અંજુમન તરફથી છપાતી લાજવાબ કિતાબો આપને ઘરબેઠાં મફત પહોંચતી રહેશે. યાદ રાખશો ! ભૂલશો નહીં ! આજે જ મેમ્બર ફી મોકલો કે વધુને વધુ સહાય રવાના કરો !

–લિ. પ્રકાશક